

СТИМУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ АКТИВНОСТІ СУБ'ЄКТІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ В КОНТЕКСТІ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ

Постановка проблеми. Потреба стійкого економічного зростання, підвищення ролі інновацій в його забезпеченні є пріоритетним завданням інноваційної політики держави. Адже досвід розвинених країн свідчить, що їх економічне зростання базується, перш за все, на використанні наукових знань і технологій, при цьому сфера досліджень і розробок отримує значну за масштабами і різноманітну за формами державну підтримку, включаючи безпосередню участь державних структур в організації і фінансуванні наукових досліджень [1].

Щодо вітчизняного ринку інновацій, то нововведення, впроваджені українськими підприємствами, орієнтовані на незначне вдосконалення вже наявної продукції та технологій її виробництва. Відставання підприємств України за інноваційною діяльністю від компаній провідних країн світу не дозволяє їм забезпечити високу конкурентоспроможність, а значить, і стійке економічне зростання [4]. Основними проблемами при цьому є непередбачуваність економічних результатів від наукових досліджень та складність отримання прибутків навіть від комерційно ефективних проектів при існуючих системах захисту авторських прав, а також недосконалість системи стимулювання інноваційної активності суб'єктів національної економіки [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання стимулювання інноваційної діяльності та інноваційної активності суб'єктів національної

економіки розглядаються в працях М. Парфенової, Ю.Зайцева, В. Карюка, З. Шмігельської. Теоретичні та практичні аспекти вивчення проблеми податкового стимулювання інноваційної активності знайшли своє відображення у працях В. Коваленко, М. Мельника, Т. Блискавки та ін.

Виклад основного матеріалу дослідження. Стимулювання інноваційної активності суб'єктів національної економіки є складним завданням, оскільки потребує підвищення розумової активності, реалізації нестандартних рішень, створення та підтримання творчої атмосфери, пошуку джерел фінансування інноваційного процесу, диверсифікацію форм, методів та інструментів його стимулювання, а також сприятливого інноваційного середовища. Основні цілі стимулювання інноваційної активності варто визначити наступні: підвищення якості проектів та науково-технічного рівня інновацій, забезпечення економічної ефективності інноваційних робіт та скорочення циклу «дослідження-розробка-впровадження», мотивування працівників до підвищення професійних знань та зростання продуктивності праці [3, С. 366]. Зазначимо, що якість інноваційного середовища в Україні покращується дуже повільно, про що свідчать дані звіту Всесвітнього економічного форуму про глобальну конкурентоспроможність у 2012-2013 рр.

Україна за підіндексом «Інновації» в рейтингу у 2012-2013 рр. зайняла 71-му місце. Найбільший вплив на підвищення значення цього рейтингу у 2012-2013 рр. порівняно з попереднім періодом мала зміна таких його складових, як: якість науково-дослідних інститутів (+8 позицій), державні закупівлі новітніх технологій і продукції (+15 позицій), наявність вчених та інженерів (+26 позицій), кількість патентів, отриманих у США на 1 млн. населення (+20 позицій).

За показником «інноваційна спроможність» Україна змістилася вниз на 16 позицій, оскільки вітчизняні підприємства надають перевагу використанню іноземних технологій шляхом отримання ліцензій, ніж власним розробкам та дослідженням.

За підіндексом «Технологічна готовність» рейтинг України у 2012-2013 рр. підвищився до 81-го місця проти 82-го у 2011-2012 рр. Варто відзначити, що у 2012-2013 рр. майже всі показники підіндексу покращилися. Зокрема, такі: «рівень освоєння технологій» (+2 позиції), «іноземні інвестиції та трансфер технологій» (+15 позицій), «Інтернет-користувачі» (+4 позиції).

Покращення окремих позицій України у міжнародних рейтингах засвідчує цілеспрямованість державної політики та її орієнтацію на підтримку цілісності інноваційного процесу [5]. Водночас існує потреба пошуку та удосконалення форм стимулювання інноваційної активності суб'єктів національної економіки.

Форми стимулювання інноваційної активності визначаються характером задіяних у ньому суб'єктів – тих, хто здійснює інноваційну діяльність (інноваторів) і тих, хто її стимулює. Так, на думку М. Парфенової доцільно виокремити три основних форми стимулювання інноваційної активності: державну, недержавну і змішану (з частковою участю держави) (табл. 1.)

Таблиця 1

Форми стимулювання інноваційної активності суб'єктів господарювання

Форми стимулювання	Суб'єкти, які здійснюють стимулювання
Державна	Органи державної законодавчої та виконавчої влади та органи місцевого самоврядування; Державні фонди підтримки наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності; Некомерційні організації з 100%-вою участю держави та інші суб'єкти.
Недержавна	Недержавні фонди підтримки наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності, створені юридичними або фізичними особами; Міжнародні фонди підтримки наукової та науково-технічної діяльності; Бізнес-структури, наукові організації, наукові центри тощо.
Змішана	Фонди підтримки наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності з частковою участю держави; Інші суб'єкти інноваційної інфраструктури.

Джерело: [6, С. 49].

Водночас кожна форма стимулювання інноваційної активності суб'єктів реалізується за допомогою відповідних методів та інструментів.

Одним із найбільш поширених методів стимулювання інноваційної активності суб'єктів національної економіки з боку держави є податкове стимулювання. Варто відзначити, що стимулюючу та регулюючу функцію податків активно почали використовуватися в країнах Заходу ще в 50-60-х рр. минулого століття з метою прискорення процесів оновлення основних фондів, зростання обсягу витрат на проведення НДДКР та активного впровадження у виробництво інноваційної продукції.

Переваги податкових інструментів обумовили той факт, що сьогодні вони є невід'ємними складовими податкових систем більшості країн світу. Показово, що 26 з 34 країн-членів ОЕСР пропонують для бізнесу податкові стимули для здійснення НДДКР. Серед країн, що не входять до організації, таку практику активно застосовують Бразилія, Китай, Індія, Російська Федерація, Сінгапур та Південно-Африканська Республіка та інші [10]. Кожна програма податкового стимулювання повинна містити п'ять характеристик:

- великі обсяги фінансування, щоб мати вплив на інвестиційні рішення;
- прогнозованість, щоб надати можливість здійснення довгострокового інвестиційного планування;
- простота, щоб забезпечити розуміння програми компаніями;
- низький адміністративний тягар, щоб заохотити навіть малі компанії претендувати на ресурси;
- чіткий цільовий профіль, щоб концентрувати кошти там, де вони матимуть найбільший ефект [1, С. 301].

Важливим напрямом використання стимулюючих функцій податкової системи у розвинених країнах є практика звільнення від оподаткування коштів підприємств, спрямованих на підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів, витрати на соціальне забезпечення (пенсійне, медичне

страхування, оздоровлення тощо) з прирівнюванням їх до інвестицій у людський капітал, а також вилучення з бази оподаткування прибутковим податком з громадян (в обумовлених межах) витрат на отримання середньої і вищої освіти, охорону здоров'я, інвестицій у відкриття власної справи. Такі податкові пільги в деяких країнах називають «податковими витратами», тобто витратами, які свідомо несе податкова система, недоодержуючи певні види надходжень в ім'я досягнення спеціально визначених державою економічних і соціальних цілей [2, С. 15 – 16].

Так, для прикладу, уряд США бере на себе фінансування тих напрямів НДДКР, які слугують суспільним інтересам, але не приносять швидкої комерційної віддачі. Основними видами пільг з метою стимулювання інноваційних проектів, а відтак і інноваційної активності суб'єктів у США є:

- вилучення витрат на НДДКР, пов'язаних з основною виробничою і торговою діяльністю, із суми доходу, який оподатковується;
- пільгове оподаткування венчурних фірм та фірм, що здійснюють НДДКР;
- відсутній податок на оренду венчурних фірм;
- пільговий режим амортизаційних відрахувань;
- не підлягає оподаткуванню юридична форма ризикового капіталу;
- інвестиційний податковий кредит;
- зменшення податку на прибуток для організацій з цінними паперами венчурних структур;
- гарантоване повернення приватного капіталу, який вкладається у венчурний бізнес, Адміністрацією у справах малого бізнесу (АМБ);
- надання АМБ субсидій венчурному бізнесу на розширення зовнішньоекономічної діяльності або на різні види управлінської допомоги;
- обов'язкове виділення федеральними відомствами коштів зі свого бюджету на фінансування венчурного бізнесу;
- обов'язкове залучення венчурних фірм до виконання крупних інноваційних проектів згідно із законодавством США [9, С. 125 – 127].

В Японії визначальна роль у координації науково-дослідних робіт, формуванні інноваційної політики, в реалізації програм розвитку НДДКР, заохоченні приватного сектору теж належить державі. Основні учасники інноваційного інвестування в країні – це фінансово-промислові групи, корпоративний сектор, який здійснює фінансування близько 2/3 інновацій. У цій країні найбільша кількість заявок на отримання патентів. Зазначимо, що корпораціям дозволяється самостійно встановлювати систему заохочення НДДКР. Серед основних пільг пропонується:

- пільговий податок на прибуток венчурних підприємств;
- податкова знижка на приватні інвестиції в НДДКР;
- отримання субсидій з державних фондів;
- пільгові кредити венчурним фондам;
- гарантоване повернення коштів, які були вкладені у венчурний бізнес урядовими організаціями.

Канада, яка належить до числа лідерів за рівнем економічного розвитку і якості життя пропонує такі пільги для стимулювання інноваційної активності суб'єктів: - субсидії на реалізацію проектів промислових досліджень; - зменшення суми корпоративного податку; - податковий кредит [9, С. 125 – 127]. Зазначимо, що в цій країні головна роль у формуванні людського капіталу належить національній системі освіти, витрати на яку складають 6–7% ВВП.

Крім податкового поза увагою не варто залишати бюджетне, кредитне, митне стимулювання інноваційної активності, стимулювання процесів страхування та відтворювальних процесів, на меті яких формування мотивів інноваційної діяльності. Всі методи стимулювання інноваційної активності можна об'єднати у дві групи: економічні та організаційно-правові (табл. 2)

Методи та інструменти державного стимулювання інноваційної активності суб'єктів господарювання

Методи стимулювання інноваційної активності		Інструменти стимулювання інноваційної активності	
Економічні методи	Прямі	Бюджетне стимулювання	Субсидії на підтримку наукових заходів; гранти; державні цільові програми в сфері інновацій; внески у міжнародні інноваційні організації.
		Кредитне стимулювання	Інноваційний кредит; інноваційний лізинг; факторинг.
	Побічні	Податкове стимулювання	Інвестиційний податковий кредит; податкові пільги; податкові ставки; порядок і строки сплати податків; розстрочка податкового платежу.
		Стимулювання відтворювальних процесів	Амортизаційні пільги; спосіб нарахування амортизації; коефіцієнти амортизації.
		Стимулювання процесів страхування	Страховий тариф, страхові внески.
		Митне стимулювання	Мито, митні збори, митна вартість.
Організаційно-правові методи	Законодавче забезпечення інноваційної діяльності суб'єктів, в т.ч. спрощена процедура реєстрації.		
	Участь держави у просуванні інноваційної продукції на зовнішній ринок.		
	Формування і розміщення державного замовлення і закупівлі інноваційної продукції для державних потреб.		
	Забезпечення захисту інтелектуальної власності учасників інноваційної діяльності.		
	Сприяння в організації конференцій, симпозіумів, презентацій, семінарів тощо.		
	Сприяння у підготовці, перепідготовці і підвищенні кваліфікації кадрів, задіяних в здійсненні інноваційної діяльності.		
	Інформаційна підтримка інноваційної діяльності.		

Джерело: [6, С. 51].

Проаналізовані в таблиці 2 методи та інструменти стимулювання інноваційної активності суб'єктам господарювання варто використовувати в поєднанні, що дозволить мотивувати та активізувати їх інноваційну діяльність. Адже в нинішній нестабільній економічній ситуації саме держава повинна допомогти суб'єктам в підвищенні їх інноваційної активності, освоєнні наукових і технічних досягнень, оновленні матеріальної бази, щоб

підвищити ефективність виробництва, і таким чином сприяти зростанню конкурентоспроможності вітчизняних суб'єктів на світовому ринку.

Стимулювання та підтримка інноваційної активності суб'єктів національної економіки повинна відбуватися в рамках функціонування інституту відповідальності. Феномен відповідальності як з боку інноваторів, так і з боку держави включає в себе декілька значень – зобов'язання до відповіді, розумність, точність, визначеність, залежність, надійність [7, С. 175]. Цей інститут повинен:

- сприяти взаємодії держави і суспільства у напрямку формування інноваційної економіки;

- розширити інструменти інноваційного конструювання через стимули, мотиви, певні заходи, обмеження формального і неформального характеру;

- виробити передавальний механізм в рамках інноваційної політики;

- утвердити принцип довіри до влади в суспільстві та забезпечити конкурентоспроможність національної економіки через формування потреби у інтелектуальному і людському капіталі;

- сформувати концепцію культури інноваційної політики.

Активне використання досягнень НТП вимагатиме не тільки значних ресурсних затрат, а й підвищення інноваційної культури в суспільстві, яке має бути забезпеченим як у суб'єктів інноваційної діяльності, так і у пересічних громадян через активізацію просвітницької діяльності, стимулювання винахідництва та підвищення загального рівня освіти в державі [8, С. 11 – 12].

Висновки з даного дослідження. Отже, стимулювання інноваційної активності суб'єктів національної економіки потребує дієвої системи, яка в себе буде включати форми, методи та інструменти. Водночас при формуванні ефективної системи стимулювання інноваційної активності суб'єктів, комерціалізації науково-технологічних розробок необхідно використати досвід розвинених країн США, Канади, Японії та максимально

застосовувати податкові пільги, зокрема зниження ставки податку, поєднання податкового кредиту з податковими канікулами, повернення раніше сплаченого податку, різні форми податкових амністій, звільнення від оподаткування цільових безвідплатних надходжень (грантів), одержуваних державними науковими і освітніми установами, тощо. Податкові пільги є тими державними інвестиціями, які з часом дадуть свій позитивний ефект не тільки у сплаті податків за рахунок розширення податкової бази, а й у загальному економічному зростанні.

Бібліографічний список

1. Блискавка Т. Зарубіжний досвід фіскального регулювання інноваційного процесу в економічно розвинених країнах / Т. Блискавка // Дослідження міжнародної економіки: збірник наукових праць. – Випуск 1 (66). – 2011. – с. 155-165.
2. Зайцев Ю.К. Бюджетна політика, інновації та формування основ соціалізації економіки в Україні / Ю. К. Зайцев, О.В.Буряк // Формування ринкової економіки: зб. наук. праць. – К.: КНЕУ, 2008. – С.3 -18.
3. Карюк В.І. Стимулювання інноваційної діяльності підприємств як інструмент підвищення конкурентоспроможності вітчизняної економіки / В.І. Карюк // Теоретичні та прикладні питання економіки. – Випуск 24. – С. 362-367. [Електронний ресурс] – Режим доступу: trpe.econom.univ.kiev.ua/data/.../Zb24_48.pdf
4. Коваленко В. Зарубіжний досвід податкового стимулювання інноваційної діяльності / В. Коваленко, М. Мельник // Формування ринкової економіки в Україні. – Вип. 19. – 2009. – С. 300–307.
5. Паламарчук О.М. Міжнародна конкурентоспроможність України: оцінка проблем та шляхи покращення конкурентних позицій / О.М. Паламарчук. [Електронний ресурс] – Режим доступу: irbis-nbuv.gov.ua/.../cgiirbis_64.exe?...
6. Парфенова М.В. Формы, методы и инструменты стимулирования инновационной деятельности: сущность, терминология, способы

систематизации / М.В. Парфенова // ИнВестРегион. – № 1. – 2013. – С. 47-53.

7. Фоміна О.О. Інститут відповідальності в контексті створення соціально-трудових відносин ринкового типу / О.О. Фоміна // Вісник економічної науки України. – №1. – 2009. – С.173-177.

8. Чечетов М. Інноваційна складова ринкової трансформації / М.Чечетов // Економіка України. – 2004. – №11. – С.4-14.

9. Шмігельська З.К. Зарубіжний досвід управління інноваційною діяльністю малих і середніх підприємств та можливості його адаптації в ринковій економіці України / З.К. Шмігельська // Стратегічні пріоритети. - № 2 (3). – 2007. – С. 119-128.

10. Щодо доцільності запровадження податкових механізмів стимулювання інноваційно-інвестиційного розвитку в Україні: аналітична записка [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1315/>

Анотація

У статті обґрунтовано потребу та цілі стимулювання інноваційної активності суб'єктів національної економіки. Розглянуто форми стимулювання інноваційної активності, методи та інструменти державного стимулювання інноваційної активності суб'єктів господарювання. Проаналізовано зарубіжний досвід податкового стимулювання інноваційної активності, запропоновано практичні рекомендації щодо стимулювання інноваційної діяльності в Україні.

Ключові слова: інновації, інноваційна активність, стимулювання інноваційної активності, податкове стимулювання, інноваційне середовище

Аннотация

В статье обоснована необходимость и цели стимулирования инновационной активности субъектов национальной экономики. Рассмотрены формы стимулирования инновационной активности, методы и

инструменты государственного стимулирования инновационной активности субъектов хозяйствования. Проанализирован зарубежный опыт налогового стимулирования инновационной активности, предложены практические рекомендации по стимулированию инновационной деятельности в Украине.

Ключевые слова: инновации, инновационная активность, стимулирование инновационной активности, налоговое стимулирование, инновационная среда.

Annotation

The article substantiates the need and objectives of national economy's innovative activity stimulation. The forms, methods and instruments of state stimulation of economic entities' innovative activity were examined. The foreign experience of tax stimulation for economic entities' innovative activities was analyzed and the practical recommendations to stimulate innovative activity in Ukraine were proposed.

Keywords: innovation, innovation activity, innovation activity stimulation, tax stimulation, innovative environment